

Stembrowicz, Kazimierz

"Chołopstwo w pierwszej połowie XVII w.", W. M. Panejach, Leningrad 1984 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 76/3, 630

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

dawna, do zagadnienia archiwum Iwana IV i latopisów ilustrowanych z czasów panowania tego władcy. W części pierwszej przedstawia historiografię poświęconą badaniom nad tym archiwum, podstawę źródłową do tego tematu (przede wszystkim opis z 1570 r.), jego zasób i wykorzystywanie zawartych w nim dokumentów w bieżącej działalności państwowej i osobistej cara, inne archiwa niektórych instytucji (np. prikazów) i wymianę z nimi dokumentów. Ostatecznie autor konkluduje, że archiwum to było najważniejszym archiwum państwa i gromadziło dokumenty pochodzące głównie od Dumy Bojarskiej, carskiej kancelarii i prikazu Poselskiego. W części drugiej omówiona została problematyka datowania i interpolacji tzw. latopisów ilustrowanych oraz kwestia osobistego udziału Iwana IV w tej pracy. Nie udało się jednak dotąd (pomimo znacznych osiągnięć badawczych historiografii rosyjskiej i radzieckiej w tej dziedzinie) stwierdzić, kto kierował tym wielkim przedsięwzięciem. W dwóch ostatnich rozdziałach autor przedstawia miniatury ilustrujące opisy kronikarskie kaźni diaka Miszurina (1538) oraz bojarów Kubińskiego i Woronców (1546). Książka posiada wykaz bibliografii i indeks osobowy.

K. S.

W. M. Panejach, *Chołoptwo w pierwszej połowie XVII w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1984, s. 261.

Autor, ceniony historyk radziecki, od wielu lat bada niezwykle złożone, odzwierciedlone w tytule zagadnienie w historii Rosji, które dalekie jest jeszcze od rozwiązania. Powyższa książka, bezpośrednia kontynuacja studiów opublikowanych w 1975 r., przedstawia, najogólniej rzecz ujmując, próbę określenia miejsca ludności niewolnej w strukturze społeczeństwa rosyjskiego w pierwszej połowie XVII w., ściślej w latach 1614—1650. Praca jest oparta na całym, znanym do tej pory materiale źródłowym dotyczącym chołoptwa, przede wszystkim archiwaliach, z których największe znaczenie posiadają zachowane głównie z północno-zachodnich obszarów państwa rosyjskiego tzw. *kabalnyje knigi*, czyli urzędowe księgi rejestracji chłopów, materiały sądowe dotyczące spraw chołopskich oraz ustawodawstwo państwowe w przedmiocie tej warstwy społecznej. Książkę otwiera rozdział omawiający zachowane *kabalnyje knigi*, z których największą wartość dla różnorodnych badań mają księgi pochodzące z Nowogrodu Wielkiego, prowadzone wręcz pedantycznie jeśli idzie o zgodność z przepisami właściwymi rejestracji chołopów. W rozdziałach dalszych autor omawia i dowodzi istnienia trzech podstawowych warstw ludności chołopskiej (tzw. *starinnoje*, *kabalnoje* i *dobrowolnoje chołoptwo*) oraz przedstawia politykę państwa w stosunku do niej w oparciu o ustawodawstwo aż do Ułożenia Soborowego z 1649 r. włącznie. Świetna orientacja autora w trudnej i zawikłanej tematyce, stawianie wielu kwestii w sposób otwarty w celu dalszej dyskusji i jasna konstrukcja monografii stawiają tę pracę w rzędzie najlepszych prac radzieckich z tej dziedziny. Chciałoby się jeszcze przeczytać tutaj rozdział poświęcony pozycji społecznej chołopów, którzy jako kategoria społeczna byli warstwą mimo wszystko bardzo zróżnicowaną. Autor ograniczył się w tej materii tylko do pojedynczych uwag rozrzuconych zresztą po całym tekście pracy na temat wszechogarniającej mentalności chołopskiej jako jednego z elementów, który w sposób wysoce negatywny (obok przyczyn innych, ekonomicznych) wpłynął na rozwój Rosji.

K. S.